

Barangolás a történelmi Magyarország műemlékei között.

Mi jutott idegen kézre és mi maradt meg? — Gabonarakta lett Hildebrand ráckevei barokk kastélyából. — Felépítik az ócsai 900 éves templom összeomlott tornyait. — Restaurálják a zsámbéki templomot. — Néhány szó Buda műemlékeiről.

Külföldön generációról generációra szálló, évszázadokon át soha sem lankadó nemzeti kultusz a műemlékek ápolása. Nálunk egy kis bizottságon és néhány tudóson kívül senkisésem törődik azzal, hogy elporladnak, obszúrúra jutnak történelmi múltú műemlékeink, amelyek egyrészt ma is élő várai egyházi életünknek és megmérhetetlen kincsei nemzeti vagyonunknak, másrészt legmeggyőzőbb dokumentumai a középkori Magyarország kulturájának.

Egy-egy mohos kővön, amelyet anyagának szívóssága, vagy az idők folyamán a réseibe ülepedett konzerváló erő megmentett a megsemmisítéstől, elmúlt korok architektúrai fejlettségének bizonyítékaként a legsodálatosabb kolorit és ábrák nyomai láthatók még ma, hosszú évszázadok múltán is. A magyar műemlékek hatalmas galériája közel ezer évre visszamenőleg lebbenti föl a fátylat esztétikai törvényeink szakadatlan átalakulásáról. A hálás keleti formák és a gótika klasszikus formái mellett a kultúrtörténelem legdiszesebb korának, az olasz XVI. századnak szingardagságban tobzódó műépítészete nyomta rá bélyegét leginkább történelmi emlékeinkre.

Mit veszítettünk műemlékekben a megszállt területeken?

Nagymagyarország feldarabolásával, sajnos, elvesztettük legbecsesebb műemlékeinket. Kassa, Lőcse, Pozsony, Kolozsvár, Brassó idegen kézre jutott és idegen kézre jutottak természetesen azok a kiszámíthatatlan értékű műkincsek és műemlékek is, amelyek ezekben a nagymultú városokban föl voltak halmozva és amelyeknek eredete csaknem kizárólag egyik-másik nagy uralkodónk elhatározásához fűződik.

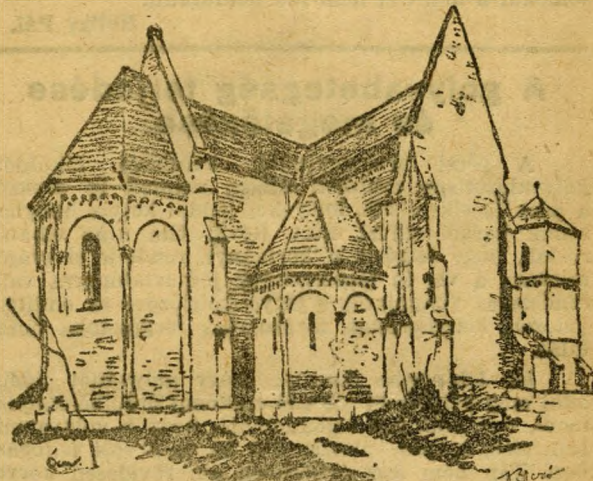
Kassával a Nagy Lajos és Mátyás királyok idejéből származó, műépítészeti szempontokból világhíres dóm és a rendelkezésünkre álló adatok szerint még régibb Mihály-kápolna, Lőcsével a város háza és a katedrális, Késmárkkal a Thököly-vár és a Fricsey-kastély, a magyar renaissance egyik legkésebb gyöngye, Eperjessel a Rákóczi-ház, Bártfával a középkor legelejéről származó városháza és katedrális került idegen kézre. Pozsonnyal elvesztettük a dómot, a Klarissák templomát, a primási templomot, Frigyes főherceg palotáját, Vörösvárral a régi Pálffy-várat, amely már a tatárjárás idején teljesítette történelmi hivatását, Munkáccsal a Rákóczi-korabeli Munkács várat, Brassóval a háború alatt restaurált Fekete templomot, a világ egyik legszebb templomát, ritkaság számba menő, fejedelmi kincseket reprezentáló antik szönyegekkel, Gyulafehérvárral a Hunyadyak temetkezési helyét, amely már restaurálás alatt állott, Vajdahunyaddal a 80-as évek óta megszakítás nélkül nagy áldozatokkal restaurálás alatt álló Vajdahunyad várárt. Elvesztettük a Vág mentén évszázadokon át hírségesen őrt álló összes régi várakat, Kolozsvárt megmérhetetlen műértékű emlékeivel és idegen kézre

jutott az a sok ezer kilométer hosszú műemlék-koszorú, amely mint egy antik, történelmi becsű palást, a Kárpátok alján és ormain végig ráborul a történelmi Magyarország határvonalára.

Ócsa, Zsámbék, Ráckeve.

Bár a történelmi Magyarország műemlék-parkja tulnyomó részben az utódállamok kezére jutott, bőségesen maradtak nagymultú műemlékek Csonkamagyarországon is. Kőszeg, Sopron, Győr, Veszprém, Székesfehérvár, általában a Dunántul, a magyar történelem számos becses emléke fölött rendelkezik. A szombathelyi Jaki-templom és a pannonhalmi zirci apátság is komoly értéke a múlt évszázadok magyar architektúrájának. De valamennyinél becsesebb az ócsai, a XI-ik évszázadból származó, évszázadokkal ezelőtt katolikus, most református templom, amelynek restaurálása három év óta folyik. Összeomlott tornyait már fölemelték eredeti magasságukra és valamennyi épületrészt műtörténelmi szempontokból tökéletesen ki fogják egészíteni. A templom a reformáció idején ment át a reformátusok tulajdonába és Mária Terézia uralkodása alatt renováltatta utóljára gróf Teleky főgondnok.

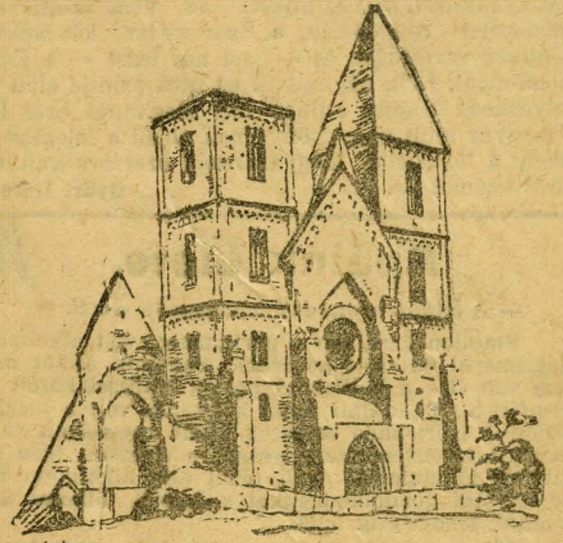
Becsés emléke a történelmi Magyarországnak a ráckevei, architektúrai szempontokból rendkívül értékes barokk-kastély, amelyet Szavoyai Eugén, Buda felépítője építtetett az akkoriban világhíres bécsi architektussal, Hildebranddal. Ez a műemlék művészettörténelmi szempontokból igen ritka maradványa korának, mert az első barokk-tilusu építmé-

Ócsa

nyek közé tartozik. Hildebrandnak legalább ez volt az első nagyobb barokk-műve. Hildebrand építette később a híres bécsi Belvedere-t is. A ráckevei kastély multjának földelítése Ybl Ervin nevéhez fűződik. Ő állapította meg azt is, hogy a kastély, amely esztendőszertint a Habsburg-család birtokában van és most gabonaraktaul szolgál, Hildebrand alkotása.

A keleti architektúrai tónus érdekes alkotás a ráckevei görögkeleti rác templom, amely ezelőtt katolikus templom volt. Csodálatosan szép és ma is meglepő színpompában csillogó csillag- és háló-

Zsámbék

boltozatúak festményei 1771-ből származnak.

A Műemlékek Országos Bizottsága pillanatnyilag komoly tervvel foglalkozik: restauráltatni akarja a zsámbéki templomot, amely részben bedőlő tornyokkal, csupaszon az ég felé meredező falakkal várja a romállapotból való felújodását. Ez a templom az első premontrai apátság templom volt Magyarországon és a XII-ik században épült.

Möller István műegyetemi tanár a nyár folyamán tanítványával a helyszínére utazik és megkezd a restaurálást előkészítő felvételi és helyreállítási munkálatokat. Ha a bizottság anyagi ereje megengedi, a zsámbéki templom rövidesen ismét teljesíteni fogja eredeti feladatát. A terv az, hogy a templom egy részét visszaadják rendeltetésének. A romok még viszonylag elég ép állapotban vannak, a három torony közül kettő még áll és a déli torony egy része is dacol még az idők viszontagságaival. A belső boltozatok azonban már dűledeznek és egyes helyeken a falak csonkán merednek az ég felé. A zsámbéki templom tulajdonképpen a község lakosságának az áldozata. II. József császár korában villámütés érte a templomot, amelynek egy része akkor leégett. A község lakossága egészen jelentéktelen költséggel restaurálhatta volna, azonban nemcsak hogy ezt nem tette meg, hanem az omladozó épületrészek tégláit behordta a községbe és házak építésére használta föl. Hüfven lett több évszázados, ősi templomához és új templomát épített magának a faluban. Százötven évig pusztították a környékbeli községek lakói a templomromokat, míg végre a 80-as évben ennek a vandál munkának végét vetettek és a Műemlékek Országos Bizottsága most minden lehető elkövet, hogy a ritkaság számba menő műemléket megmentse a teljes megsemmisítéstől.

A budai empire, rococo és barokk emlékek.

Kertész Róbert államtitkár, aki a legfőbb öre Magyarország műemlékeinek, a Műemlékek Országos Bizottságának élén nagy ügyezérettel és elvitathatatlan hozzáértéssel irányítja azt a nagyarányú mozgalmat, amely Magyarország műemlékeinek megmentésére irányul. A bizottság munkája három részre oszlik: pontosan lajstromozza és felkutatja a műemlékeket; gondoskodik a műemlékek gondozásáról, fenntartásáról és helyreállításáról; végül ismerteti azokat leírásokban, előadásokban és monográfiákban. A propagandikus munkát a bizottság már az elmúlt évben meg is kezdte. Ennek a folytatása lesz egy Budapest műemlékeit ismertető könyv kiadása. A méreteiben is számottevő mű megjelenését a karácsonyi napokra tervezi Kertész államtitkár.

A bizottság foglalkozik a Béla király idejéből származó margitszigeti romok helyreállításával is. A romok újjáépítéséről természetesen szó sem lehet, csak az alapfalakat építik föl. A Budapest műemlékeiről szóló műhöz angol, francia, olasz és német kivonatokat is mellékelnek. A bizottság ugyanis nagy súlyt helyez arra, hogy az a propaganda, amelyet itthon a műemlékek kultusza érdekében kifejt, visszhangra találjon a külföldön is.

Ezzel a tervvel áll szoros kapcsolatban egy Műemlék- és Otthonvédelmi Szövetségnek külföldi mintára való megalakítása is. Ez a szövetség hadat fog tüzenni az újabb izléstelen építkezések mellett a durva reklámoknak is, amelyek sok helyen elékélenitnek a legmodernebb városrészeket. A legfőbb teendője azonban természetesen a főváros nagymultú műemlékeinek jókarbantartása és állandó felügyelete lesz.

Különösen a budai oldalon vár e tekintetben komoly feladat a szövetségre. Meg kell mentenie a jövő számára azokat a több évszázados épületeket, amelyek a török hódoltság idejéből és az ezelőtti korból maradtak reánk. A Verbőczy-utcai XIV. Lajos korának uralkodó stílusában épült klasszikus szépségű barokkház, a Donáti-utcai em-

pire ház, remekműü kapujával, az egyemeletes Kriszt-ház a Kötő-utcában, a komor, szinte dohos-szagu Baltaköz, a Fortuna-utca több ódon háza, a Batthyány-téri, földszintjével az utca szintje alá süllyesztett rococo-ház, a Szarvas-tér kétemeletes várszerű sarokháza és — last not least — a Zsigmond-utcai, fölig ugyancsak az utca szintje alatt elhelyezkedő empire stílusú ház megannyi ékes lap a magyar múlt nagy könyvének abból a fejezetéből, amely a történelmi Magyarország ezeréves kultúrájáról számol be.

Győri Imre.